

RODA DE BERÀ EN EL SEXENNI REVOLUCIONARI (1868-1874)

Aurora Rius i Barberà

I.— ECONOMIA I SOCIETAT AL VOLTANT DEL SEXENNI (0)

Roda de Berà, a mitjans del segle XIX, tenia una reduïda població: unes «150 cases de poques comoditats habitades per 590 ànimes i 145 veïns» (1). Aquesta xifra no oscil·la a la segona meitat del segle, ja que al 1867 hi ha 160 veïns i 763 ànimes (2). És possible que el nombre no reflexi la realitat perquè es repeteix durant tot el període (1868-1874) (3).

La manca de qualsevol tipus de cens o padró impideix d'averiguar el moviment demogràfic, així com l'índex de la població escolaritzada. Si al 1849 hi havia una escola d'instrucció pública primària amb 30 nens i 12 nenes (4), en el Sexenni subsisteixen les dues classes fins que al 1871 desapareix l'ensenyament de les nenes. El 14 de maig de 1871, en una reunió de contribuents amb el mestre Manuel Segura i Bernat s'acordà tancar-la davant la situació de molts pares, ja que no podien atendre a les obligacions de l'escola per la manca de diners. La reunió ho manifestà en els següents punts de la declaració:

1.— La Primera Ensenyança serà gratuïta.

2.— S'inclou en el presupost municipal un quart del sou fixe del mestre, 168,75 pta.

3.— S'eleva a la M.J. Junta d'Instrucció per l'aprovació.

4.— Queda l'ensenyament de les nenes per a una situació millor, ja que no es pot gravar més el pressupost.

Poc en sabem de les condicions sanitàries en què es trobava el poble, encara que es palesa en tot el període una preocupació (més aviat formal) per a nomenar cada bienni una Junta de Sanitat, que es reuneix poques vegades sense tenir, de fet, cap efectivitat (5). L'única mesura que prendrà la Junta de 1868 serà en el mes de juny quan es recomana escombrar i regar els carrers amb el fi de conservar la salut pública (6).

El 25 de setembre de 1870, la Junta Municipal de Sanitat del poble és convocada de manera extraordinària, davant les notícies de la declaració del tifus icteroides a Barcelona, i es prenen les següents mesures per a evitar el contagi:

1.— Des del 26 fins que la Junta ho cregui oportú no entrarà al poble cap foraster o «transhumante» que no presenti papereta de sanitat d'on vingui.

2.— Es considerarà «transhumante» a qui hagi passat més d'una nit fora del poble.

3.— S'anomena una persona per a complir això.

4.— Que serà una persona de cada casa sense distinció i per ordre.

5.— S'ha d'informar dels forasters que hi hagi: nom i lloc d'on vénen.

6.— Es netejaran les cases per fora i dintre; es regaran les cases i, si no es fa, hi haurà una multa de dos rals als veïns que tinguin al matí els carrers sense regar.

7.— El punt de la quarantena és la pàgina de Joan Vives i Romeu.

8.— S'anomena un vigilant per a la neteja: Pere Virgili i Guivernau.

L'economia de Roda a la segona meitat del segle XIX era essencialment agrària, quasi de subsistència: els conreus exclusius eren, a més de la triologia mediterrània, els llegums i les garrofes. Comentaristes com Frígola, Ruiz i Cliviller, ja en els anys 30 i 40, esmenten els conreus de blat i de llegums com els més estesos. Una possible exportació de vi, oli i garrofes que permetria la importació d'altres productes de primera necessitat (7) no canvia el caire d'aquesta agricultura. Així, durant més de vint anys, la quota líquida imposable no variarà gaire: de 105.096 rals pagats el 1859 (8) a 152.085 rals l'any 1860 (9), ateses les rompudes i el canvi progressiu de conreu: de cereals a vinya.

La quantitat de terra conreada el 1860 és baixa (56%) a diferència dels municipis més propers: Torredembarra (91,61% a .1862) (10), Altafulla i La Nou (més del 80%) o la Riera (70,5%) (11).

L'aridesa, la qualitat de la terra (rocam) i la manca de pous i mines foren algunes de les causes que explicarien el baix índex de terra conreada.

La recana feta el 1860 ens pot ajudar a conèixer la situació en què es trobava l'agricultura:

<u>Tipus de conreus</u>	<u>Jornals de 2500 canes</u>	<u>% sobre el total conreat</u>	<u>Líquid imposable en rals.</u>
Regadiu	17	1,3	4.000
Garrofers	349	26,4	48.480
Vinya	494	37,4	49.290
Secà (12)	392	29,7	30.520
Oliveres	68	5,2	7.360
Total	1.320		139.650

La muntanya i la garriga, que s'extenien en un 43,73 % del municipi, suposaven un líquid imposable de 12.435 rals.

La migrada qualitat de la terra es palesa en el següent quadre:

	<u>Primera</u>	<u>Segona</u>	<u>Tercera</u>	<u>Quarta</u>	<u>Quinta</u>	<u>Total</u>
Jornals de 2500 canes	125	310	496	278	111	1320
% sobre el total	9,5	23,5	37,6	21	8,4	

La classificació dels conreus a base dels noms de les partides ha permès escatir l'estructura de la propietat agrària del terme (13):

	<u>Jornals de 2500 canes</u>	<u>% sobre el total</u>
RODA	1108,81	48,97
CREIXELL (14)	420,77	18,58
ALTRES POBLES	734,82	34,4

L'elevada fragmentació de la terra i la importància de l'element forani en l'estructura de la propietat (més del 50%) dins del terme es palesa en els següents xifres:

	<u>Jornals de 2500 canes</u>	<u>% sobre el total</u>
ARBOÇ del Penedès	27,54	2,35
BARCELONA	388,35 (15)	33,6
BISBAL del Penedès	25,1	2,17
BONASTRE	20,22	1,75
CREIXELL	420,77	36,41
MONTORNÈS	1,6	0,14
REUS	1,2	0,1
RIBES	3,92	0,33
RIERA, LA	5,22	0,45
RUBIALS	11,17	0,96
TAMARIT	2,8	0,24
VENDRELL, El	40,93	3,54
VILAFRANCA	53,06	4,6
VILALLONGA	82,92	7,2
TOTAL	1.155,29	

Cal destacar la importància de Creixell, poble veí, dins del conjunt i la seva petita propietat (5,6 jornals per propietari com a mitjana); malgrat el veïnatge, pocs hisendats ocupen càrrecs (16).

L'estructura de la terra no fou afectada per la desamortització eclesiàstica que hauria pogut explicar la fragmentació de la propietat (17). Aquesta excessiva fragmentació de la propietat, que es troba molt desigualment repartida (de 0,1 a 138,91 jornals), unida a l'absentisme foraster, seria una de les principals causes del baix nivell de conreu de la terra.

Per a comprendre millor el canvi de 1868 s'ha fet una soma anàlisi de la distribució de conreus i de l'estructura de la propietat a la segona meitat del segle XIX, però no és, ni ho pretén ser, un estudi sistemàtic; cal saber la productivitat, les formes de tinença de la terra; el grau d'absentisme, les formes de contractació, esbrinant, com diu Giralt (18), si els conreus de garrofers i de l'olivera a inicis de segle, després de les rompudes, van ésser contractges emfitèutics...

II.— ELS ESDEVENIMENTS DEL PERÍODE, 1868 - 1874

—Precedent: 1867, un any isabelí.

Durant tot l'any 1867, Roda no palesa cap destorb en la vida municipal que mostri presència d'una greu crisi, ni trobem cap referència directa als aixecaments populars que es produïren al Camp de Tarragona l'estiu d'aquest any (19).

El poble, aïllat, replegat sobre si mateix, sembla tenir contacte amb l'exterior solament per mitjà del «Boletín Oficial de Tarragona». Les úniques preocupacions de l'obligarquia local són les habituals en l'era isabelina: el sorteig de les quintes, la formació d'una junta biennal de Sanitat i d'una assemblea de majors contribuents per al repartiment dels consums, perquè, com diu l'alcalde, «no hay cosechero alguno que abastezca a los demás vecinos, no haber tratantes de ninguna especie, no haber ferias ni otras reuniones, por lo cual apruebo que el medio único adoptable sea el repartimiento vecinal» (20); i així l'import anava a parar al comú del poble.

Josep Mercadé i Elias és nomenat batlle pel Governador Civil al febrer amb els regidors Francisco Pujol i Mercadé, Manuel Ferrer i Riembau, Josep Mercadé i Martorell, Josep Guinovart i Serra, i Jaume Mercadé i Güxens; i assenyalen, a la primera sessió, que «las reuniones se haran los domingos a los dos de la tarde por el motivo de hallarse los individuos del Ajuntamiento, trabajadores del campo y necesitar el trabajo para ganarse su subsistencia» (21).

Aquest nou Ajuntament substitueix el consistori format pel major contribuent del poble, Josep Virgili i Milà (22), Rafael Mercadé i Claramunt i Pau Vives i Segarra, dos homes de «palla» (23). Tot i aquest canvi, la Junta pel repartiment continua sent formada pels majors contribuents del poble.

No he pogut esbrinar si les bandes armades que recorren l'Alt Penedés fins Tarragona (24) produeixen aldarulls al poble, però el 8 de setembre, per una ordre del Comandant General de Lleida i Tarragona, es patrulla els carrers i es recomana tocar «arrebato» quan es presenti gent armada. El ple municipal acorda que els caps de la patrulla siguin els mateixos regidors i cada dia s'alternin. No se'n torna a fer esment, la qual cosa impideix saber si fou una ordre del comandant sense base real al poble o si es produïren enfrontaments amb les autoritats. Aquesta darrera suposició és la més verossímil, ja que és l'època de la verema, època de tensions per a la major part del poble, jornalers famolencs.

Si bé no es reflexa a les actes aquesta tensió, aflora al mes següent quan el Comandant General canvia l'Ajuntament, que serà ara format pels majors contribuents (encara que hi roman l'alcalde): Pau Vidal i Palau, Joan Vives i Romeu, Francisco Baldrich i Rovira i Ramon Güell i Soler. Aquesta reafirmació de l'autoritat municipal, deguda possiblement als aldarulls del poble, es manifesta també amb el nomenament d'un vigilant (sereno) perquè no es formés «cap grup de gent pel carrer o per part dels veïns del poble» (25).

L'Ajuntament deixa de reunir-se el mes de novembre i no hi torna fins el

5 de desembre, en una sessió extraordinària, quan rep una circular del Governador Civil de la Província i s'acorda amb els majors contribuents demanar l'anexió de S. Vicenç de Calders per a formar Ajuntament, ja que el poble no compta amb 200 veïns. No es realitza l'anexió.

— L'any de la revolució: un canvi? —

L'atonia municipal dels darrers mesos de 1867 prossegueix l'any següent: el consell municipal es reuneix sols per a fer els allistaments de les quintes, per a reunir als majors contribuents en el repartiment de l'impost de consums, i en la Justa Pericial repartidora d'Immobles i per a reparar els camins veïnals (per la qual cosa es convoca els veïns). També és clau la formació de dues Juntes al juny: la Junta d'Instrucció constituïda per Josep Llopis (capellà), Joan Vives i Romeu (síndic de l'Ajuntament), Pau Vidal i Palau (regidor) i, com a vocals dels pares de família, Josep Virgili i Milà i Joan Navarro i Reverter; i la Junta de Sanitat, que, si bé s'ha format el gener, no pren cap decisió fins al juny en què s'adverteix «por hallarse en verano se previene a los vecinos que por las mañanas y tardes se barran y riegan las calles y se barran todos los estercoleres cerca del pueblo con la mayor decencia a fin y efecto de conservar la Salud Pública».

El 12 de juliol es manté l'última reunió del consistori abans que es produeixi el cop d'estat setembrí, on es tracta de la inspecció d'una torre telegràfica per Hisenda.

La primera notícia dels esdeveniments revolucionaris és la constitució el 24 d'octubre (26) del «Primer Ajuntamiento Constitucional de acuerdo con el gobierno de la Nación», per haver rebut una circular (27) «de la superioridad», on es designa Josep Guinovart i Serra, Pau Vidal i Palau, Ramon Güell i Soler, Joan Martí, Joan Virgili i Palau i Josep Mercadé i Tarragó. Reunits per «aviso dado de la Junta Revolucionaria a fin de constituir y dar posesión al nuevo Ajuntamiento» queden nomenats en els següents càrrecs:

Josep Guinovart i Serra com a Primer Alcalde Constitucional.

Pau Vidal i Palau com a Tinent d'Alcalde i dipositari de l'Ajunt.

Ramon Güell i Soler com a conseller.

Joan Martí i Güell com a síndic.

Joan Virgili i Palau com a conseller.

Josep Mercadé i Tarragó com a conseller.

El mateix dia tingueren tres reunions i es canvià dues vegades el secretari: Francisco Oliver (que aixecà acta de la primera reunió) i Jaume Casamitjana, la qual cosa palesa el neguit i el desconcert en què els sorprengué la notícia. L'Ajuntament torna a reunir-se el dia 25 per deixar només constància de la seva constitució, ja que no hi havia cap assumpte a tractar.

La primera mesura que pren l'Ajuntament és iniciar la formació de vocals per a la Junta d'Instrucció Primària l'1 de novembre, que queda constituïda per 6 pèrits i 6 individus una setmana més tard (28). En aquesta sessió extraordinària es declara abolida la contribució de consums «quedando establecida la contribución personal desde la edad de 14 años en adelante».

La irregularitat en les reunions dels plens municipals esdevé per la manca d'assumpes a tractar, i així fins el 17 de novembre no hi ha cap reunió. Aquesta sessió és convocada per a que siguin elegits per votació els caps dels allistats a la Milícia Nacional davant del tinent d'Alcalde, Pau Vidal (29). La constitució d'aquesta Milícia Nacional podria deure's a la gira propagandística que realitzaren els republicans a mitjans del mes de novembre (30).

Dotze dies més tard, la situació de la Milícia Nacional és rectificada per mitjà d'un ple amb els voluntaris de la Milícia, en el que s'arriba a l'acord que «disponga el Alcalde de la elección de los oficiales y demás clases». És una reconducció d'un desig popular. El diumenge, 6 de desembre, per un pregó s'avisava als allistats a la Milícia que tenen deu dies per a rectificar el seu compromís mentre que s'anima als majors de vint anys a que s'inscriguin com a defensors de la llibertat.

Milícia Nacional, abolició de les quintes, supressió dels consums i sufragi universal (restringit als majors de 25 anys) foren les màximes fites que aconseguí un cop d'estat que mai es qüestionà l'estructura de la propietat de la terra, que hauria mogut al camperolat a la defensa de l'anomenada revolució.

A Roda, el sufragi censitari anterior a la revolució setembrina donava, d'un total de 158 veïns, 69 electors contribuents per a càrrecs «concejiles», mentre que els elegibles eren 60 (31).

Les eleccions de desembre de 1868 són les primeres eleccions democràtiques per sufragi universal. Els secretaris que verificaren les llistes, Agustí Bonet i Gil, Joan Virgili; Joan Jansà i Colet i Josep Mercadé i Tarragó, també controlaren les eleccions. Els candidats presentats no pertanyien a cap partit polític (32).

Les eleccions celebrades els dies 19, 20 i 21 de desembre, donaren el dia 12 el següent resultat:

Josep Guinovart i Serra	75 vots
Joan Martí i Güell	75 vots
Josep Ferre i Ciuró	75 vots
Joan Navarro i Soler	75 vots
Joan Jansà i Colet	75 vots
Pere Màrtir Navarro i Figueres	75 vots
Josep Fontanilles i Parés	75 vots
Josep Virgili i Milà	65 vots
Josep Mercadé i Tarragó	65 vots
Domingó Cañellas i Rovira	65 vots
Rafael Mercadé i Gil	65 vots
Pau Vidal i Palau	65 vots
Fèlix Martorell i Mercader	64 vots
Francisco Baldrich i Rovira	1 vots.

Sobre un total de 184 electors, exerciren el dret a vot 140, és a dir, hi hagué una participació del 76%. Aquest índex és força important (33) i palesa un desig per intervenir en la vida municipal.

Acabat l'escrutini, l'alcalde nomenà aviat l'Ajuntament, que quedà constituït en els següents càrrecs (34):

- Josep Guinovart i Serra, Alcalde.
- Pere Màrtir Navarro i Figueres, regidor primer.
- Joan Jansà i Colet, regidor segon.
- Josep Ferrer i Ciuró, regidor tercer.
- Josep Fontanilles i Parés, regidor quart.
- Joan Martí i Güell, regidor cinquè.
- Joan Navarro i Soler, regidor sisè.

Cal deduir que el poble ha refusat els terratinents, tot i que aquests participaren en el control de l'escrutini, encara que roman el mateix batlle, com a element estrany de continuïtat (35).

Analitzant aquest primer ajuntament democràtic palesem que malgrat ésser heterogeni reflexa la composició social del poble (36):

- Tres membres tenen un renda insuficient per a viure i han de llogar-se a jornal.
- Un membre és petit propietari.
- Un membre és mitjà propietari.
- De dos membres s'ignora el seu estat econòmic ja que no posseeixen cap bé immoble, en el poble, encara que podrien tenir propietaris en d'altres.

Durant l'any 1870 l'Ajuntament es reuní en sessió ordinària periòdicament els diumenges. Una de les més grans perocupacions del consistori era la greu situació econòmica i el problema de l'aigua.

Si els dos darrers anys (37) es tancà el pressupost amb dèficit i s'havia d'efectuar un recàrrec sobre les contribucions d'Immables territorial i en el repartiment veïnal, la situació és ara agreujada per una ordre del Govern, al mes de març, en la que disposa que una part del pressupost destinat al pagament del treballadors municipals ingressi a la Tresoreria i que aquests cobrin del poble directament (38). Les reunions de contribuents per a la confecció i aprovació del pressupost anual són sensiblement ampliadades (dotze membres) i democratitzades (els contribuents són sorteijats).

L'altre gran problema és l'aigua; agreujat per la secada i davant les reclamacions del poble perquè no plou, l'Ajuntament demana al capellà «que digui misses» (39) i es convoquen reunions extraordinàries al juny per a recomanar a l'agutzil que vigili la canal de l'aigua que forneix el poble, i s'estableix una multa de 10 pta. a qui deturi l'aigua.

El setembre es declara a Barcelona una epidèmia de tifus icteroides que paralitza notablement la vida de la ciutat durant tres mesos.

(40). El vint-i-cinc es reuneix l'Ajuntament amb la Junta Municipal de Sanitat del Poble per prendre les mesures que eviten el contagi. Malgrat el dramatisme, l'onada de tifus no degué afectar el poble, ja que no se'n torna a fer esment.

L'ordre públic serà la tercera perocupació del Consell Municipal: «se observan abusos de un tiempo a esta parte por varios vecinos» (41), i així s'autoritza els regidors a anar al lloc dels disturbis. Disturbis, aldarulls, avalots que es produeixen en l'època de la sega, possiblement motivats per la fam i reivindicacions salarials dels jornalers. Un mes més tard es nomena agutzil a Isidro Miró i Fontanilles, amb un sou de 225 ptes., càrrec que ocupa durant tres mesos, cedint-lo a Manuel Barot. També dimiteix el Secretari Jaume Casamitjana, que és substituït pel mestre de l'escola pública Manuel Segura. Aquests canvis en el funcionariat, ben segur, es devien, més a que la manca de pagament de l'Ajuntament, a la pressió ideològica.

Els darrers mesos de l'any són ocupats per les eleccions a Diputats i consellers. Es formen les llistes electorals del districte municipal en base a l'últim empadronament amb les rectificacions a dients. El vint-i-dos de desembre s'efectua un sorteig d'associats per a rubricar el llibre del cens electoral i verificar el reparti-

ment de 180 cèdules talonàries dobles que acreditaràn el dret electoral i que seran repartides pel conseller Joan Jansà.

El canvi democràtic de l'Ajuntament es palesa en l'afany dels seus membres de deixar constància de la correcció legal i democràtica en la preparació de les eleccions, i en una major participació en les reunions del repartiment veïnal.

Els trets més importants a destacar el 1871 giraran entorn de l'economia i, secundàriament, en les eleccions, postergades l'any anterior.

A inicis de febrer, davant l'intent d'imposar un gravamen «sobre bebidas espirituosas y fermentadas, Cafés, Botellerias, Fondas y demás, por carecer este pueblo de tratantes y especuladores en artículos de consumo por lo insignificantes de los rendimientos», es demana al Ministeri d'Hisenda la rebaixa del semestre en el repartiment veïnal «por ser imposible escogitar medios suficientes para cubrir el déficit que de dicha operación resultaria». Cinc dies més tard es convoca una reunió extraordinària davant les reclamacions dels propietaris que demanen noves classificacions dels terrenys ja que s'havia canviat totalment la classes de conreu. Es demana un nou padró de riquesa ja que l'amillorament que s'havia fet recentment no reproduïa «las modificaciones de la estructura de la tierra ni los cambios de cultivo». L'Ajuntament i la Junta Pericial acorden fer un llibre padró que és ratificat per Reial Decret de la Governació el 25 de maig (42); i set dies més tard presenten una instància els veïns-terratinents del poble de Creixell, reclamant contra el repartiment general veïnal. L'Ajuntament i els vint veïns que formen per triple número la junta d'associats la refussen per «improcedencia y extemporania», ja que no es va reclamar en els deu dies següents de publicat l'anunci del llibre padró.

En la composició de l'Ajuntament hi ha dos canvis: la dimissió el gener de Pere Màrtir Navarro que és nomenat Jutge Municipal per incompatibilitat de càrrecs i l'absència al febrer del batlle Joan Guinovart i Serra, que és substituït per Joan Martí i Güell. Coincideix aquest canvi de batlle amb les eleccions a Diputats provincials d'inicis de març que donaren la majoria amb 83 vots al candidat carlí Narcís Ma. de Castellví (que en sortí elegit pel partit electoral d'El Vendrell) contra els 73 vots que obtingué el candidat monàrquic, Sr. Pons, mentre que el republicà no n'aconseguia cap (43).

El 6 de setembre arriba a Tarragona Amadeu I de Savoia i l'Ajuntament és convidat pel Governador Civil a que es presenti amb «las insignias respectivas de sus cargos». L'Ajuntament accepta la proposta i es fa acompanyar d'una comissió de contribuents. És ben clara la fidelitat al règim.

Durant tot l'any es preparen les eleccions de desembre: l'agost s'aprova el pa-

dró del cens de la població i es fan les llistes electorals, exposant-les al públic. Hi ha tres reclamacions que són acceptades. Al novembre s'omplen les cèdules del dret electoral i es distribueixen mentre que es convoca la Junta Municipal, perquè, a sort, surtin els deu membres que han de signar el llibre del cens electoral.

Les eleccions s'efectuen en el districte únic, col·legi únic de la Casa Capitular, carrer de Valls, núm. 3, els dies, 6, 7, 8 i 9 del mes (44) i l'escrutini efectuat a les 10 del matí del dia 15 dóna el següent resultat que és exposat durant quinze dies:

Joan Navarro	85 vots
Joan Martorell i Mata	85 vots
Josep Mercadé i Güxens	85 vots
Joan Martí i Güell	85 vots
Francesc Ventosa i Mercadé	85 vots
Joan Jansà i Colet	85 vots
Josep Ferrer i Ciuró	85 vots

Es desconeix el nombre de participants en la votació però vist el resultat hi ha una ratificació del petit camperol. Durant tot l'any s'ha palesat un major nombre de contribuents (petits propietaris) en les juntes pel repartiment de consums i el refús irònic als «latifundistas forasteros»; per últim, en les eleccions, es manté en els electes el component petit, quasi ínfim de la propietat (45), corroborant-ho la crònica del corresponsal de «El Tarraconense» a Torredembarra: 11 de desembre «En Roda ...han luchado pobres contra ricos, ganando los primeros, pero creo hay alguna protesta por haber votado un no vecino».

Les eleccions del setembre de 1871 no han estat prou legals i el dia 14 de gener es rep un ofici del Governador Civil reclamant l'expedient general d'eleccions, que no se li enviarà fins uns nou dies més tard, després d'una nova petició. Al febrer cessen els anteriors càrrecs i els consellers elegits en les darreres eleccions juren al rei Amadeu I:

Joan Navarro i Reverter, procurador sindic.

Joan Martí i Güell, alcalde.

Joan Martorell i Mata, conseller quart.

Francesc Ventosa i Mercadé, conseller tercer.

Josep Fontanilles i Parés, conseller segon.

Josep Mercadé i Güxens, conseller sisè.

Joan Jansà i Colet, dipositari dels fondos municipals.

A l'abril es nomenen la meitat dels individus que formaran la junta pericial en tres ternes, en les que s'inclou els hisendats forasters (46). També es nomenen

els pèrits repartidors de la contribució d'Immables per l'any 1872-72: tres veïns (grans terrenients) i un hisendat foraster són proposats per l'Administració Econòmica de la Província, mentre que el mateix nombre es proposat per l'Ajuntament i són mitjans o petits propietaris.

A l'any de la carlinada, la major preocupació del poble es centra en la contribució a pagar: en tot l'any hi ha un reguitzell de reunions, ternes per a formar les Junes pericials, per nomenar pèrits, assemblees de contribuents,...

Aprovat el pressupost per l'any econòmic 1872-73, la Junta Municipal de contribuents (consta de 46 membres, dels quals solament tres són grans propietaris) es reuneix per a fer el repartiment general veïnal. El setembre hi ha reclamacions perquè s'aixequi una instància a l'Administrador Econòmic de la Província demanat fer una nova «recana», i nomenant una junta de propietaris per a formar les dades estadístiques, intregada per mitjans i ínfims propietaris (47).

Aquestes constants reunions denuncien la greu crisi en què es troba Roda. L'economia del poble es veu doblement malmesa: d'una banda, les contribucions a l'estat i, d'altra, el pagament als carlins que recorren el Camp de Tarragona i el Penedès des d'inicis de 1871 (48), creixent extraordinàriament els primers mesos de 1873. Així, a inicis de gener de 1873, des del Vendrell, el corresponsal de «El Tarraconense» escriurà: «Las partidas de Quico y Miret estan recorriendo a sus anchuras todo este país sin ser perseguidos por ninguna columna, cobrando pingües contribuciones a los pueblos de estos alrededores, y algunos particulares que bajo el concepto de «salvaconductos» les aprontan los cuartos».

Si bé no hi ha referències directes al cobrament de contribucions per part dels carlins a Roda, per les queixes contínues del consistori per la manca de diners i el pagament dels pobles més propers als carlins, hom pot pensar que Roda vivia sota una doble pressió fiscal.

L'abdicació l'11 de febrer de 1873 d'Amadeu I i la proclamació de la República s'entengueren ràpidament arreu del país, i el 26 de febrer de 1873, «El Tarraconense» dona la notícia que l'alcalde de Roda «ha oficiado a la Diputación provincial que en su ajuntamiento se ha proclamado la república democrática federal».

Republicana o carlina, Roda continua sofrint els embats dels carlins durant tot l'any 1873. El 9 d'abril, el corresponsal altafullenc de «El Tarraconense» notifica: «En la inmediata villa de Torredembarra también se ha notado cierto movimiento de defensa por asegurarse que habia carlistas en Poble de Montornés, Roda de Bará y la Nou. Lo cierto es que los que han estado en Poble y Roda son una misma partida de 20 carlistas que forman parte de la de 100»...

—1875, un retorn a 1867.

Si el 1873 s'estengué i cobrà virulència el moviment carlí, també augmentaren les mesures repressores per part del poder central: a Catalunya es decretà una llei forçosa, mentre que la major part dels batallons de voluntaris de la Diputació eren disolts i integrats a l'exèrcit estatal (49).

La preocupació pel problema de les quintes és latent durant tot l'any 1874: al febrer, el Governador Civil demana que es verifiqui «por todos los medios posibles la captura de los mozos concurrentes en la quinta del año»; set dies després es presenten els mossos de la quinta de reserva de l'any; al març es crida els quintos de 1869 (el 2-8-1869 s'havien declarat pròfugs 4 mossos de 20 anys) (50) en endavant i se'ls concedeix poder redimir fer el soldat per 2.500 ptes. Es torna a demanar al maig nous efectius per a la quinta de la reserva extraordinària: ara s'allistaran els mossos de 19 anys i, davant l'advertència del Governador, l'Ajuntament avisa els pròfugs que queden privats dels beneficis de redimir la seva sort en diners. Allistats i sortejats, el novembre es torna a cridar i s'avisava que hi ha dos mesos de temps per a casar-se civilment i gaudir dels beneficis que vidus i casats tenen. Preocupació d'un govern que no té homes efectius per a deturar el moviment carlí i d'una Hisenda que té la bossa buïda i necessita constantment diners: L'Administrador Econòmic de Tarragona no deixa de demanar l'import de les contribucions de 1869: a finals de 1871, vist el descobert del poble pel recàrrec provincial a la contribució de l'Impost Personal de 1868-69 i de 1869-70, es condona el primer amb la condició que es cobreixi el segon. Durant tot el Sexenni es succeïxen les queixes des de Tarragona. I així, el 29 de novembre de 1874, davant l'apremi dels deïbit, l'Ajuntament contesta que no té fet cap treball pel cobrament de la contribució de consums (51)* i demana una pròrroga.

Tot l'esforç del poble en aquest any va ésser per a la conducció d'aigua potable de la sèquia del comú a l'interior del poble. Es contracta el material mentre que la mà d'obra fou aportada per voluntaris del poble, alhora que s'indemnitzaven les finques afectades per la canonada de l'aigua (52).

Si durant el Sexenni hi ha una directa i progressiva participació en els assumptes municipals d'una gran part de la població (53), en el segon acte de la pseudorevolució de 1868 (54) s'esdevé el retorn de la vella situació oligàrquica, convertida ara en caciquil.

A Roda arriba la reacció, com la revolució del 68, amb retard: fins el 23 de juny de 1875, per ordre del Governador Civil, no queda destituït l'Ajuntament, mentre són nomenats els «antics terratenientes» per a formar un nou Consell Mu-

nicipal:

José Mercadé i Tarragó, alcalde
Joan Vives i Romeu, tinent d'alcalde
Pau Vidal i Palau, conseller interventor
Joan Virgili i Palau, conseller
José Virgili i Milà, conseller
Francisco Baldrich i Rovira, conseller
Domingo Cañellas i Rovira, síndic.

III.— PERSONATGES DEL SEXENNI

La manca de fonts per a escorcollar la biografia dels personatges que protagonitzaren el canvi durant el sexenni ha fet difícil de calibrar amb exactitud el grau de profunditat de l'anomenada revolució. Els personatges, possiblement fills i pares de pagesos, viuen els esdeveniments allunyadament. Per a clarificar la seva posició social i econòmica, dins del poble, davant d'una diversa i escarida informació, s'ha efectuat una relació de personatges per ordre alfabètic, ja que són ells els qui ens donaran la clau del procés (55).

—BALDRICH I ROVIRA, Francisco: El 1860 posseeix 49,13 jornals de terra i és elector censitari a 1868, tributant com a 5è major contribuent del poble (56). El 1874 té dues cases, un paller i un ase, a més de 45,70 jornals de terra, i paga una quota de 1202,9 ptes. A l'any 1867 és membre de la Junta repartidora de la contribució d'Immobles i Ramaderia i convocat com a major contribuent. El 6 d'octubre és nomenat síndic pel Comandant General de Tarragona i cessat el 24 d'octubre de 1868. Es presenta a les eleccions de desembre i obté un vot. El 23 de juny de 1875 és nomenat conseller pel Governador Civil.

—CAÑELLAS I ROVIRA, Domingo: Contribuent el 1874 amb 86,5 ptes. per una casa i 1,91 jornals de terra. El desembre de 1868 obté 65 vots en les eleccions i es elegit el 23 de juny de 1875 com a síndic pel Governador Civil.

—FERRER I CIURÓ, Josep: Tres cases i 16,07 jornals en terra li suposaren una quota de 258,32 ptes. a 1874. Analfabet, controla les eleccions del desembre de 1868 i en surt conseller primer; continua sent-ho en les del desembre de 1871. Nomenat el setembre membre de la Junta Administradora d'Aigües i de la Junta de Sanitat pel bienni 1874-76. Regent de l'Alcaldia fins al juny de 1875.

—FERRER I RIEMBAU, Manuel: Tenia el 1860 23,95 jornals i era el 9è contribuent a 1868 (57). Regidor segon nomenat pel Governador Civil al febrer de 1868, és destituït l'octubre pel Comandant Gral. Convocat com a major contri-

buent el 1870, 1871 i 1872, és també membre de la comissió d'Aigües i de la Junta d'Immobles el 1874.

—FONTANILLES I PARÉS, Josep (4): Secretari «controlador» de les eleccions del desembre de 1868, malgrat no saber signar, és nomenat conseller quart, encarregant-se de fer el pressupost municipal per 1872. Cessa aquests mateix any i el trobem després com a membre de l'Assemblea de contribuents durant 1874. També es membre de la Junta de Sanitat biennal 1874-76 per part del Governador, com a propietari.

—GUINOVART I SERRA, Josep: El febrer de 1867, és nomenat regidor primer pel Governador Civil i destituït l'octubre pel Comandant Gra. El 24 d'octubre de 1868 és designat Primer Batlle Constitucional i s'encarrega de presidir la mesa electoral de les eleccions del desembre. Continua com a Alcalde. Durant els primers mesos de 1871 signa les actes sol i a inicis de març desapareix. El 1874 és membre de l'Assamblea de Contribuents.

—GÜELL I SOLER, Ramon: De 17,72 jornals el 1860 passa a tenir-ne 29,31 el 1874, amb una quota de 587,8 ptes., que també inclou dues cases, dos pallers i un ase. L'octubre de 1867 és anomenat regidor fins a les eleccions de desembre de 1868.

—JANSÀ I COLET, Joan: Petit propietari: per dues cases i un ase paga 72 ptes. Membre de la Junta repartidora de consums al 1867, secretari escrutador al desembre del 68, és nomenat conseller. També es membre de la Junta de Sanitat i el setembre de 1872 és encarregat de fer el pressupost per a 1873.

—MARTÍ I GÜELL, Joan: Paga una quota de 119,34 ptes. per 5,28 jornals de terra, dues cases i un ase. Nomenat l'octubre de 1868 conseller síndic constitucional, controla les eleccions de desembre, guanyant. El març de 1871 és batlle accidental i ocupa el càrrec definitivament després de les eleccions de 1872. El 1874 deixa de formar part del consistori i roman com a membre de l'Assemblea de contribuents i de la Junta Administradora d'Aigües.

—MARTORELL I MATA, (Joan): Elegit conseller en les eleccions del desembre de 1871, el 1874 s'encarrega de fer el pressupost per l'any econòmic de 1874-75. Cesa el juny de 1875.

—MERCADÉ I ELIAS, Josep: El febrer de 1867 és nomenat Alcalde pel Governador Civil i cessa l'octubre de 1868.

—MERCADÉ I GÜXENS, Jaume: A 1860 és propietari de 0,6 jornals. No

menat regidor 3er el 1867 pel Governador, cessa el mateix any. Durant el Sexenni és convocat en les assemblees de contribuents (1870, 1872, 1874).

—MERCADÉ I GÜXENS, Josep: Conseller del febrer a l'octubre de 1867, és convocat a 1870 com a major contribuent. En les eleccions de 1871 aconseguix el càrrec de conseller sisè.

—MERCADÉ I MARTORELL, Josep: Nomenat pel Governador entre el febrer i l'octubre de 1867, no sap signar. En el sexenni és convocat com a major contribuent i se'l nomena membre de la Junta Pericial.

—MERCADÉ I TARRAGÓ, Josep: Elector censitari, és el 4t. major contribuent el 1868 (58) i propietari de 36,01 jornals el 1860 (12). L'octubre de 1868 és conseller constitucional però perd les eleccions del desembre. El juny de 1875 és nomenat batlle pel Governador.

—NAVARRO I FIGUERAS, Pere Màrtir: El 1860 posseeix 6,3 jornals. Secretari «controlador» de les llistes electorals el desembre de 1868, obté el càrrec de conseller primer i el 1870 és el dipositari del fons municipal fins el 1871 en què dimiteix en acceptar ser Jutge Municipal. Va morir l'any 1872.

—NAVARRO I REVERTER, Joan: El juny de 1868 és membre de la Junta d'Instrucció i el 1870 de l'Assemblea de contribuents. En les eleccions de desembre de 1871 és elegit conseller segon i procurador síndic. A 1874 és a la Junta de Sanitat com a regidor.

—NAVARRO I SOLER, Joan: Propietari de 37,44 jornals a 1860. Membre de la Junta repartidora de consums, a 1867, obté el desembre de 1868, 75 vots i és nomenat conseller. A inicis de 1871 deixa d'assistir a les sessions municipals.

—PUJOL I MERCADÉ, Francisco: Tinent d'Alcalde del febrer a l'octubre de 1867.

—VENTOSA I MERCADÉ, Francisco: És convocat com a major contribuent el 1870 fins a les eleccions de 1871, quan esdevé conseller 3er. El 1874 forma part de la Junta Administradora d'Aigües.

—VIDAL I PALAU, Pau: Propietari el 1860 de 138,68 jornals, ha de pagar una quota el 1874 de 2652,49 ptes. per 183,34 jornals, tres cases, dos corrals, un paller i dos ases. Elector censitari, és el segon gran contribuent a 1868 (59). El 1867 és convocat com a major contribuent i nomenat regidor primer a l'octubre. El 1868 actua com a suplent del Jutge de Pau, membre de la Junta d'Instrucció, encar-

regat de rectificar les llistes electorals, tinent d'alcalde a l'octubre i dipositari de la Corporació fins que a les eleccions del desembre l'exlouen. El 1875 és nomenat conseller interventor de la comptabilitat pel Governador.

—VIRGILI I MILÀ, Josep: Elector censitari i primer contribuïent del poble (60), posseeix el 1860, 102,41 jornals de terra i el 1874, 118,13 jornals, que, amb sis cases, dos corrals i dos pallers paga una quota de 2.678 ptes. Durant 1867 és convocat, com a major contribuïent, membre de la Junta repartidora de consums; i el 1868, de la Junta d'Instrucció. En les eleccions de desembre no aconsegueix cap càrrec. El 1870 és l'encarregat del rentador i nomenat el 1875 conseller pel Governador.

—VIRGILI I PALAU, Joan: El 1874 paga una quota de 2881,04 ptes. per 118,91 jornals de terra i 5 cases. El 1867 és membre de la Junta Municipal de Sanitat, de la Junta repartidora de consums, major contribuïent i, l'octubre de 1868, és nomenat conseller constitucional, càrrec que deixa el desembre ja que no surt elegit. Durant el Sexenni és membre de la Junta pericial d'Immòbles. El 1875 és nomenat conseller pel Governador.

—VIVES I ROMEU, Joan: Propietari el 1860 de 51,74 jornals de terra, passa el 1874 a tenir-ne 54,61, a més de dues cases i dos pallers, pel que pagava una quota de 1220,20 ptes. Elector censitari i 3er durant l'any 1867. És regidor segon l'octubre i secretari escrutador el desembre de 1868. El juny de 1875 és nomenat tinent d'alcalde.

CONCLUSIONS

Qüestionar-se si es va produir una revolució o fou un senzill canvi polític, a Roda, em sembla tan va com plantejar-s'ho a nivell estatal després de l'anàlisi d'en Fontana (42). Si la revolució de 1868 fou un canvi polític, un cop d'estat dirigit per una branca de la burgesia que buscarà el suport del proletariat industrial, en un poble com Roda, que viu d'una agricultura molt poc comercialitzada i on no hi ha indústria (manifestat en la minsa quota de l'impost industrial), parlar tant d'aquella aliança com d'un enfrontament del món rural i urbà (43) no s'hi escau.

Per a Fontana, resten encara per escatir «altres» revolucions: la radical-republicana, la proletària, la camperola-andalusa, etc. (64). Davant la importància del petit camperol a les eleccions de 1871 i de la proclamació de la República democràtica federal el febrer de 1873 s'hauria pogut donar la primera, malgrat que no es trobin proclames republicanes. Tot i això, a mesura que avança el Sexenni hi ha una pro-

gressiva participació en la vida pública.

L'absència d'una indústria, a més de la pobresa proclamada repetidament pels habitants de Roda i palesada en qüestions com els treballs per a la conducció de l'aigua potable al poble; la interrupció de l'ensenyança a les nenes; els déficits, diria que crònics, dels pressupostos; les constants «recanes»;... ajudarien a explicar la fretura d'una classe burgesa, si més no, d'una classe comodada inquieta, que se sentís identificada amb el moviment pseudo-revolucionari del 68 i l'encapçalés.

Roda seria, pel que fa als esdeveniments de 1868, un cas atípic, dins de l'actual coneixement dels fets a la «provincia» (Tarragona, Reus, pobles del Baix Camp (65), El Vendrell, Torredembarra (66), Llorenç...), per l'absència d'una Junta Revolucionària i el retard en la formació del Primer Ajuntament Constitucional (comandat per Tarragona), així com altres trets menys importants, encara que no menys significatius, com matrimonis civils, manifestacions anticlericals o inclús un minso maximalisme verbal.

Les ordres de Tarragona seran sempre obeïdes i la fedelitat al règim no es qüestionarà mai. Malgrat aquesta obediència, el poble, en les primeres eleccions democràtiques del desembre, manifesta la seva voluntat d'intervenir en el poder local. Durant tot el Sexenni es produeix una progressiva participació, sobretot a l'assemblea del repartiment veïnal (arriba a reunir a 76 rodencs), encara que els dos ajuntaments democràtics defensaran sempre l'ordre públic i mai es qüestionarà l'estructura de la propietat.

Si bé els pagesos troben un cert alleugeriment en les càrregues fiscals gràcies a una més proporcional distribució de la contribució veïnal, d'altra banda veuen la seva situació empitjorada per la constant sagnia de les lleves i la contribució carlina.

A Roda no se li pot aplicar cap esquema burgès per la carencia d'aquest element, sinó que hem de parlar d'un canvi generat des de la base per a l'autoadministració en la vida municipal dins de l'escàs marge de poder que gaudien.

En resum, el canvi a Roda, per la manca (encara que fos minsa) d'elements dinàmics com són la burgesia i el proletariat, no esdevingué com a la resta dels llocs on en tenim coneixement, amb manifestacions maximalistes i actituds d'aparença més o menys revolucionària, sinó que es manifestà com una comunitat que intentava millorar la vida material del poble: problema de l'aigua o manca de pagament dels impostos, alhora que mostrava la seva impotència en problemes com el tancament de l'ensenyança femenina o l'ordre públic.

NOTES

- (0) El Sexenni Revolucionari s'obrí amb un moviment revolucionari, conegut també amb el nom de «La Gloriosa», que tingué lloc pel setembre de 1868 i que foragità del tron espanyol Isabel II i encetà un període de llibertats democràtiques durant el qual inrromperen a la vida política, plenament conformats i amb programes propis, el moviment obrer i la petita burgesia (1868-1874).
- (1) MADDOZ, Pascual: «Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y de sus posesiones de ultramar», vol. XIII, Madrid, 1849 p. 535.
- (2) Actes municipals, sessió del 10-3-1867.
- (3) Boletín Oficial de la provincia de Tarragona, núm. 70 (5-6-1868) i núm. 53 (2-5-1870) amén de les Actes municipals.
- (4) MADDOZ, op. cit., p. 535.
- (5) Junta de Sanitat de 1868: s'ignora qui la forma, no són signades.
- (6) Vegi's infra p.
- (7) MADDOZ, op. cit., p. 535.
- (8) Ib. id.
- (9) Llibre d'«Apeo» o de recanació de 1860. Són incloses les quotes de muftanya i garriga. El líquid imposable pels conreus és 139.650 ptes.
- (10) CARDÓ, Josepa: L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona a partir del segle XVIII», p. 204. Valls, 1983.
- (11) Id. p. 207.
- (12) He considerat com a seca els conreus de blat, ordi (cereals) i llegums. Cal pensar que es dona en guaret. Id. p. 302: a 1900 de 153 has. solament se'n conreen 82.
- (13) Id. p. 78, nota 18: «sovint hi ha discrepàncies més o menys importants entre els quadres-resum i el contingut dels amillaments». He trobat una diferència en el llibre de recanació de 82 jornals en excés.
- (14) La importància dins del conjunt torani ha fet que los considerat apart.
- (15) Propietat del marquès de Castellvell (Barna.) anomenat Màs de Nin.
- (16) Sis propietaris (que sumen 56,52 jornals) són representats en les Juntes de Peritaige. És l'únic poble que hi té representació.
- (17) ROVIRA, Salvador: «La desamortització dels béns eclesiàstics a la provincia de Tarragona (1835-1845)», p. 46. «El clergat secular tenia propietats en tots els municipis del Tarragonès llevat de Roda de Berà».
- (18) NADAL, Jordi i TORTELLA, Gabriel: «Agricultura, comercio colonial y crecimiento en la España contemporánea» p. 232. Barcelona, 1974.
- (19) FONTANA, Josep: «Catalunya i la revolució de 1868». L'Avenç 17 (1979), pp. 50-52.
- (20) Actes municipals, sessió 10-3-1867.
- (21) Id., 24-2-1867.
- (22) «B.O. de la Provincia de Tarragona», núm. 1 (1-1-1868).
- (23) No apareixeran durant tot el Sexenni: són analfabets i no tenen propietats.

- (24) HERAS, P.A.: «La revolució de setembre a Tarragona». Tarragona, 1981, pp. 49-50: bandes armades a l'agost recorren el Camp de Tarragona.
- (25) Actes municipals, sessió 20x10x1867.
- (26) Són fulls escadussers dins de les Actes municipals.
- (27) Circular núm. 13 inserta en el «B.O.», núm. 130 (19-10-1868).
- (28) Es desconeixen els noms dels qui integren la Junta.
- (29) S'ignora el nombre de voluntaris així com el nom, edat, professió,... Sols consta Pere Rieimbau i Baldrich, inclòs a les llistes el 13-12-1868. De la Milícia Nacional no se'n té cap més notícia durant tot el Sexenni.
- (30) Aquesta gira, feta per comissions de la Junta directiva republicana, recorre el Catllar, la Riera, Altafulla, Torredembarra, el Vendrell... i «han persuadido en todas partes al pueblo de que el gobierno republicano es el mejor y el más barato», «Diario de Tarragona, 17-11-1868.
- (31) «B.O.», núm. 70 (5-6-1868).
- (32) A «El Tarraconense», on hi ha els resultats obtinguts pels partits polítics en les eleccions, Roda no hi consta.
- (33) Atesos els índexs de Reus, Tarragona,... i en ser les primeres eleccions.
- (34) Vegi's cap. 3 infra. les notes biogràfiques de cada personatge.
- (35) Ibidem.
- (36) Ibidem.
- (37) Manquen les actes municipals de 1869 i 1873, anys on els moviments federals i els carlins pul·laven pel Camp, la qual cosa no deixa d'ésser significativa.
- (38) Actes municipals, sessió 3-3-1870.
- (39) Ibid., 14-1-1870.
- (40) IZARD, Miquel: «Manufactureros, industriales y revolucionarios» Barcelona, 1979, p. 54.
- (41) Actes municipals, sessió 12-6-1870.
- (42) «B.O.», núm. 111 (21-5-1871).
- (43) «El Tarraconense», 14-3-1871.
- (44) controlat pels comissionats de la mesa electoral: Joan Navarro i Reverter (secretari escrutador), Joan Jansà i Colet, Joan Vives i Romeu, Agustí Bonet i Gil, i l'alcalde que actua com a President de la mesa, Joan Martí i Güell.
- (45) Dels membres electes solament tindria la suficient terra per a viure en el terme municipal l'alcalde Joan Martí i Güell; i els altres serien jornalers o rabassaires.
- (46) els tres hisendats forasters són terratinents censitaris de Creixell.
- (47) Junta heterogènia constituïda per: Manuel Ferrer, Josep Mercadé i Recasens, Isidro Miró, Joan Coca, Joan Navarro, Josep Constantí i Josep Mercadé.
- (48) una partida carlina recorre els pobles de Torredembarra, Altafulla, Pobla de Montornès i Renau cobrant trimestres de contribució «exactamente igual a las que pagan al Gobierno de Madrid», «El Tarraconense», 9-2-1871.
- (49) BALCELLS, Albert: «Història dels Països Catalans, 1714-1975», Barcelona, 1980, p. 289.
- (50) «B.O.», núm. 97 (2-8-1869).
- (51) els consums reapareixen en el pressupost que tanca el període, el de 1874-75. MARTÍN MIÑO, Jesús: «La Hacienda Española y la Revolución de 1868». Madrid, 1972, p. 377.
- (52) els propietaris afectats són: Francesc Ventosa i Mercader; Josep Ferrer i Ciuró de Roda; i Fernando Miró i Ortafà de Reus, germà de Josep Miró i Ortafà, el major contribuent de la província. «B.O.», núm. 40 (16-2-1872).
- (53) Setanta-sis persones participaren en la gestió municipal, xifra prou elevada donat el curt veinatge.

- (54) FONTANA, Josep: «Cambio económico y actitudes políticas en la España del siglo XIX». Barcelona, 1980, p. 141.
- (55) Sense tornar a fer referència a les escadusseres fonts emprades però sí a la desigual informació que donen: pel llibre d'«Apeo» de 1860 es coneix en els jornals de terra que posseïa cada propietari mentre que pel cadastre de 1874, si més no, d'abundosa informació, es pot averiguar la quota de contribució pels béns immobles. Davant l'heterogeneïtat en les dades de les dues fonts es donarà també els jornals de les terres a 1874.
- (56) «B.O.», núm. 1 (1-1-1868). S'han numerat els electors censitaris atenent a la quantitat pagada per quota de contribució. Són exclosos els hisendats forasters.
- (57) Ibidem.
- (58) Ibidem.
- (59) Ibidem.
- (60) Ibidem.
- (61) Ibidem.
- (62) FONTANA, Op. cit., ps. 99-145, passim.
- (63) ANGUERA I NOLLA, Pere: «La burgesia reformista. Reus en els fets de l'any 1868», p. 212. Reus, 1980.
- (64) FONTANA, Op. cit., ps. 104-105.
- (65) ANGUERA, Op. cit., p. 78.
- (66) ROVIRA, S.J.; ANGUERA, P.: «Història de Torredembarra, segles XVIII-XX». Torredembarra, 1984, pp. 107-118.